

burg (Hamburk, 34 %), radio NRW (Oberhausen, 16 %), Antenne Bayern (zemské, Mnichov, 16 %), Klassik Radio (celoplošné, Hamburk, 7, %), Klassik Radio Bayern (zemské, Mnichov, nepřímo 49 %) atd. Koncern Kirch je zastoupen v zemských a regionálních stanicích: Radio Hamburg (35 %), Radio RSH (18 %), Antenne Bayern (16 %), Hit Radio FFH (12,5 %), radio ffn (7,7 %), Radio NORA (25 %), fun fun Radio 95,0 (24,5 a nepřímo 24,5 %) atd. V uvedených stanicích ovšem mají kapitálové podíly také další koncerny – tím dochází k tzv. vertikální koncentraci, k těsnému propletení kapitálových vztahů mezi nevelkým počtem vlastníků.

Otázka koncentrace rozhlasového trhu v Německu – horizontální i vertikální – je v současné době právě z hlediska možných omezení programové nabídky pro posluchače předmětem diskusí odborné veřejnosti.

Dalším aktuálním tématem současného německého rozhlasu je rozvoj přenosových cest. Přes rychlý rozvoj nových multimediálních systémů zůstávají v Německu hlavními cestami šíření rozhlasového signálu FM frekvence. Stále platí, že frekvence v této vlnové délce je nutným předpokladem dosažení potřebného počtu rozhlasových posluchačů, v ideálním případě jde přinejmenším o frekvenci zemskou. Protože je však spektrum FM frekvencí téměř zcela obsazeno, hledají se nové cesty. Jako alternativa k terestrickým přenosům se v současné době nabízí šíření signálu kabelem, satelitem, internetem, mobilním telefonem a s využitím digitální technologie (v úvahu přichází opět případné využití středních vln).

Alternativní cesty přenosu jsou diskutovány zejména ze tří důvodů – FM frekvence jsou, jak jsme uvedli, obsazeny a možnosti jejich uvolnění jsou omezené (od roku 2004 např. uvolní frekvenci 87,5 MHz pro terestrický rozhlas policejní vysílání, které se bude digitalizovat); druhým důvodem je snaha podnikatelských subjektů optimalizovat dosah svého vysílání využitím všech dostupných forem; třetí příčinou úvah o alternativních přenosových cestách je určitá nejistota z dalšího technického vývoje, který dosud jasně nenaznačuje, které způsoby šíření signálu se v budoucnu definitivně prosadí.

Řada rozhlasových stanic doplňuje terestrické šíření signálu kabelovým systémem a satelitem. Satelity dovolují zemské nebo celoplošné (celostátní) pokrytí signálem, které může být existenčně důležité pro ty rozhlasové stanice, jež mají „ve své“ vysílací oblasti jen málo posluchačů. Z důvodu maximálního dosahu na posluchače také téměř všechny celoplošné stanice doplňují terestrické vysílání satelitním a zemské programy kabelovými přenosovými cestami.

Závažným problémem současného rozhlasu v Německu je přechod na digitalizovaný systém vysílání – DAB (Digital Audio Broadcasting). Jako první sdělilo datum přechodu z UKW na DAB Sasko-Anhaltsko, a to k 1.1. 2010, zatímco v celostátním měřítku se předpokládá přechod na digitální techniku a technologie až v roce 2015. Počty posluchačů s DAB jsou však v současné době stále nepatrné.

Podle výsledků zjištění Media Analyse 2001 I dosahuje např. Rock Antenne (DAB program rozhlasové stanice Antenne Bayern) v pracovní dny v běžné hodině od 6.00 do 18.00 hod. jen kolem 9 tisíc posluchačů (vč. posluchačů se zařízením pro příjem programu po kabelu). Radio Galaxy tak sleduje 3 tisíce a Fantasy Bayern sotva 1 tisíc posluchačů. V Bavorsku, které patří k předním zemím v uplatňování digitální rozhlasové technologie, jsou v provozu jen 2 až 3 tisíce DAB rozhlasových přijímačů. V celostátním měřítku existuje podle odhadů max. 15 tisíc digitálních, ve srovnání se 150 miliony klasických přijímačů. Důvodem jejich malého počtu je především vysoká cena, která stále ještě dvakrát až třikrát převyšuje cenu běžných přijímačů. Přes zjevné výhody (velmi dobrá kvalita zvuku, možnosti přenosu datových služeb ad.) se tak trh otevírá DAB technologii dosud velmi váhavě, a to přesto, že nabídka DAB programů veřejnoprávních i soukromých rozhlasů v několika uplynulých letech dále vzrostla. Řešení se spatřuje zejména ve snižování ceny DAB rozhlasových přijímačů (pro domácnost pod 300 Euro a 600 Euro pro autorádia). Někteří výrobci automobilů (Audi, Ford ad.) také oznámili, že hodlají vybavovat určité třídy automobilů sériově DAB autorádií. Určité pokusy probíhají rovněž s využitím digitální střední vlny k pokusnému vysílání nových programů.

Možnosti k rozvoji nových programových forem poskytuje také webové (internetové) rádio, které se v posledních několika letech v Německu velmi dynamicky rozvíjí. Jeho výhodou je nesporně potenciální možnost multimediální produkce nových programových forem (např. doplnění zvuku vizuální informací), zůstává však stále spíše vedlejším médiem k poslouchu hudby. Přestože se kvalita zvuku v poslední době zlepšila, je často jen na úrovni kvality vysílání na středních vlnách. Od května 2001 sdružuje ARD v Radiu Net 36 nabídek internetových programů od veřejnoprávních i soukromých rozhlasových stanic. Kromě obvyklých programů jako Bayern 1 nebo MDR info jsou některé programy (zvláště pro mladé posluchače např. SWR – Jugendwelle Das Ding, MDR – Sputnik) připravovány exkluzivně pro šíření internetovou sítí. Rychlejšímu využití internetových rozhlasových programů brání dosud vyšší ceny přenosu. Zlepšení slibuje zavedení paušálních poplatků za provoz, které nebudou vázány časově. Vzhledem k tomu, že internetová rádia užívá jen kolem 3 procent posluchačů, jsou také nabídky inzerentů poměrně malé, což ztěžuje financování dalšího rozvoje.

Diskuse věnované současnému rozhlasovému vysílání v Německu neopomíjejí ani rovinu programovou. Programová nabídka se dnes zaměřuje na nejrozmanitější cílové (věkové) skupiny. K tradičním patří rozvinuté kulturní programy (např. Bayern 4 Klassik, hr 2, MDR Kultur, Radio 3, RadioKultur, SR 2 Kulturradio, SWR 2, WDR 3) a informační kanály (např. B5 aktuell, hr skyline, InfoRadio Berlin Brandenburg, MDR info). V poslední době prodělávají značný rozvoj také stanice pro posluchače mladších věkových kategorií (např. DasDing, Eins Live, hr XXL, JUMP, N-Joy). Vedle veřejnoprávního rozhla-

su oslovují mladé posluchače jako specifickou cílovou skupinu také soukromé rozhlasové stanice (např. big FM a sunshine live v Bádensku-Württembersku, Radio Galaxy v Bavorsku, 98 8 Kiss FM v Berlíně nebo planet radio v Hesensku).

Většina lokálních rádií, které vznikly v posledních letech, se zaměřuje právě na mladé posluchače, tj. na věkovou skupinu obvykle uváděnou věkovým rozmezím od 14 do 29 let. Podle údajů Media Analyse I má nejmladší posluchače veřejnoprávní stanice Sputnik (bez reklamy) s průměrným věkem posluchačů 22,9 let, následována soukromým rádiem 98 8 Kiss FM (25,2 let) a veřejnoprávním hr XXL (25,5 let). Dále pro mladé vysílají veřejnoprávní stanice N-Joy Radio (bez reklamy, 26,7 let), Radio Energy 97,1 (Hamburk, 26,3 let), Jam FM (Berlín, 28,3 let), Energy 103,4 (Berlín, 28,6 let) a sunshine live (Bádensko-Württembersko, 28,7 let).

Ve srovnání s veřejnoprávními rozhlasovými programy nabídka komerčních stanic zaměřena v první řadě na věkovou skupinu od 25 do 49 let, což je relevantní skupina zejména z hlediska reklamního hospodářství. Program je z větší části orientován na zábavu, zejména ve formě pop-hudby, která je ohraničena a strukturována krátkými informačními pořady. Přibližně polovina všech soukromých rozhlasů vysílá v AC formátu (Adult Contemporary), preferujícího tzv. zlatý hudební fond, tj. směs nových a tradičně ověřených hudebních pop-hitů. Podle poměru novinek a tzv. trvalek se tento formát dále člení na několik variant (HOT AC – převažují nové písničky, ostatní nejsou starší více než 15 let, MODERN AC – převažují osvědčené hity s generačním přesahem, méně nejnovější hudby, GOLD AC – věk do 49 let, novinky jen výjimečně, převažují tzv. Oldies atd.). Podobné formáty existují také ve veřejnoprávních stanicích, ale s vyšším podílem informací a s menším zastoupením různých kontaktních, zpravidla telefonických, soutěží. Komerční rádia pro mladé posluchače dávají často přednost CHR formátu (Contemporary Hit Radio) – zhruba 20 procent všech soukromých stanic – pro který jsou typické nové, rychlé hity, dynamická, agresivní nebo vtipná moderace a jen nepatrné zastoupení zpravodajského programu.

Téměř každé desáté rádio v Německu upřednostňuje tzv. MOR formát (Middle of the Road) – s vyváženým podílem slova a hudby a melodickými

písničkami bez výrazného specifického uspořádání. Hlavní cílovou skupinou tohoto formátu jsou posluchači ve věku od 35 do 55 let. Mnohem menší zastoupení v programové nabídce mají formáty Gold, resp. Melodie (40–60 let), Oldies (od 40 let) a Rock (18–34 let).

Výrazně méně, než např. v USA, se v Německu uplatňují formáty typu talk rádií. Zatímco v USA dnes existuje více než 1350 stanic s tímto formátem, v Německu téměř nejsou. V roce 1996 zahájilo vysílání rádio News Talk 93,6, ale po dvou letech muselo své působení přerušit. Jde zde nejen o otázku programového obsahu, ale také zkušeností a vhodné frekvence. Z reklamního hlediska jsou přitom podle zkušeností z USA posluchači talk rádií velmi atraktivní cílovou skupinou – převládají mezi nimi spíše lidé s lepším vzděláním a dobrými příjmy. Doba jejich poslechu je kromě toho dvakrát větší než u posluchačů jiných formátů.

Silná konkurence, která dnes existuje mezi všemi typy rozhlasů v Německu, nutí často soukromé rozhlasové stanice k dalším podnikatelským aktivitám, kterými doplňují své hlavní poslání. Často se přibližují spíše k agenturám, které nejen vyrábějí rozhlasový program, ale vykonávají další doplňkové činnosti. Typickým příkladem jsou stanice pro mladé posluchače, jež provozují noční diskotéky, pořádají koncerty nebo podnikají v oblasti produkce zvukových nosičů. Přestože tyto doplňkové podnikatelské aktivity nepředstavují více než 10 procent celkových příjmů, mají vzestupnou tendenci.

Rozhlasové vysílání v Německu patří svou tradicí k nejstarším a nejrozvinutějším v evropském i světovém měřítku. Přes náročné problémy, jež v současné době řeší, patří k nevyužívanějším médiím s širokou programovou nabídkou i moderní technickou základnou. Lze předpokládat, že si své postavení udrží i v budoucnu.

1) Tematikou veřejnoprávního rozhlasového vysílání v Německu se zabývala v 5. čísle Světa rozhlasu (2001) také Zita Senková v článku Veřejnoprávní rozhlas v Německu (s. 20–21).

2) Vycházíme hlavně ze studie Christiana Breuniga Rozhlasový trh v Německu: rozvoj a perspektivy, která byla v loňském roce publikována v časopise Media Perspektiven.

Mgr. Jiří Hubička

Úvod k vydání podkapitoly „Sedm srpnových dnů“

Následující historické ohlédnutí za vysíláním Československého rozhlasu v pohnutých srpnových dnech roku 1968 vzniklo jako součást přípravných prací k širšímu pohledu na historii rozhlasového vysílání v našich zemích, tedy k práci, která vzniká a bude uveřejněna u příležitosti nastávajícího 80. výročí rozhlasu u nás.

Srpen 68 a události, které byly spjaté s rozhlasovým vysíláním v oněch dnech, byly popsány řadou pamětníků a očítých svědků. Tato práce si rozhodně nedělá nároky na to, že by přinášela pohled a hodnocení jakkoli nové či nečekané. Je svým způsobem komplikací většiny dostupných materiálů (k nim přibylo ovšem i několik nových vzpomínek, jež dosud publikovány nebyly), a pokud usiluje o právo na existenci po boku již uveřejněných prací, pak snad proto, že se pokouší přinést první ucelený souhrn pohledů ze všech možných úhlů (tedy z pohledu zúčastněných redaktorů, techniků, vedoucích rozhlasových pracovníků).

Jakkoli autor této stati usiloval o zachování co největší objektivity a věcnosti uváděných údajů, přesto doufá, že pod vrstvou sdělovaných informací bude zřetelná i silná emotivní složka, která ono hektické období sedmi dnů po 21. srpnu 68 provázela a která v myslích pamětníků zůstává dodnes vryta jako nejsilnější životní zážitek. Z perspektivy dějin rozhlasového vysílání pak lze (jistě bez přehánění) vysílání v sedmi srpnových dnech označit za jeden z vrcholů sepětí rozhlasu se společenským děním. I z tohoto důvodu si tento (časo-
vě krátký) úsek rozhlasových dějin zaslouží samostatné zpracování.

Sedm srpnových dnů

Ať je dnes význam reformního pokusu československých komunistů o demokratizaci tzv. socialistického společenského systému v roce 1968 hodnocen jakkoli (spektrum názorů na tuto otázku je široké – od naprostého odsudku naivity těch, kteří usilovali reformovat nereformovatelné, až po ocenění skutečnosti, že celý experiment včetně jeho ztroskotání urychlil ve svých dlouhodobých důsledcích erozi a konečný rozpad komunistických režimů ve střední a východní Evropě), jedno zůstane, troufáme si říct, i z pozice dlouhého historického odstu-
pu nezpochybnitelné – mimořádné vzepětí občanské společnosti, k němuž došlo v průběhu celého roku 68, zejména pak v sedmi dnech, které následovaly po 21. srpnu. A neméně tak význam sdělovacích prostředků.

„Ten týden ukázal, jak bezmocná je vojenská síla tváří tvář jinému protivníkovi, než proti jakému je zařízena, a jak těžké je fakticky ovládnout zemi, která se sice vojensky nebrání, ale jejíž všechny civilní struktury se k agresorovi prostě otočí zády... nemluvě o takových věcech, jako je principiální a dosud v této míře nepoznaný význam moderních sdělovacích prostředků jako reálně fungující politické moci, schopné orientovat a koordinovat všechny společenský život.“ (V. Havel¹⁾⁾

Mezi všemi sdělovacími prostředky, které v průběhu celého roku 68, zejména pak v třetím srpnovém týdnu sehrály tak důležitou roli, zaujal z několika důvodů zcela jedinečnou a vůdčí úlohu právě rozhlas. V situaci, kdy se vývoj událostí valil z minuty na minutu, kdy byli odvečeni vedoucí představitelé země (v první chvíli neznámo kam), a kdy hrozilo, že zemi zachvátí chaos a kdy ostatní zdroje informací byly buď záhy vyřazeny z činnosti (televize), nebo se jejich šíření ukázalo jako příliš pomalé (tisk), tu zůstalo především rozhlasové vysílání, které se ujalo funkce nejen informační (směrem k domácím posluchačům, ale také do zahraničí – jakékoli jiné spojení se světem bylo po 21. 8. 68 na dva dny zcela přeru-

šeno), ale také funkce organizátorské, integrující celospolečenské dění. Situaci, v níž se rozhlas během sedmi srpnových dnů ocitl, role, které na sebe převzal, je možné do jisté míry srovnat se situací v květnu roku 1945. Obě tyto mezní situace lze bez přehánění označit za vrcholné okamžiky působení rozhlasu na našem území.

Průběh rozhlasového vysílání ve dnech 21. až 28. srpna 1968 byl už řadou pamětníků popsán s nesmírnou detailností a precizností. Některé práce s touto tematikou vznikly poměrně brzy po zmíněných událostech (třebaže vydány byly pochopitelně až po roce 1989) a údaje, které zaznamenávají, je tedy možno s velkou dávkou pravděpodobnosti považovat za autentické a věrohodné. S odstupem dvou desetiletí (v řadě případů vyprovokovány přípravnými pracemi k této studii) bylo zaznamenáno ještě několik vzpomínek účastníků onoho dramatického dění. I v nich se – jakkoli obraz událostí neposouvají nijak zásadně – objevují určité detaily, které pohled na srpnové vysílání do určité míry zpřesňují. Na druhou stranu je ovšem třeba přiznat, že ve vyjasnění pozadí některých okolností, v interpretaci a motivaci řady činů zůstávají dosud určitá bílá místa. S ohledem na to, že ti, kteří by je mohli osvětlit, v mnoha případech již nežijí, a pokud ano, pak se k oněm událostem zpravidla vracet nechtějí, musíme si přiznat, že odpovědi na některé otázky, které při sledování rozhlasového vysílání ze srpna 68 vyvstávají, zůstávají a patrně zůstanou v rovině dohadů.

(Při rekapitulaci oněch událostí vycházíme především ze svědectví, která zachytili v publikovaných textech Jiří Dientsbier a Karel Lánský²⁾⁾, Miloš Junek a Josef Havlíček³⁾⁾, dále v rukopisné podobě Rostislav Běhal a další.)

První známky toho, že se schyluje k jakési mimořádné události, zazněly v prostředí rozhlasu už v pondělí 19. srpna. Odpoledne zavolał Miloše Junka (v té době náměstka ředitele ústředního ředitele ČRo pro techniku) ing. Karel Hoffman (tehdy ředitel Ústřední správy spojů). Žádal ho, zda by se druhého

dne, tedy v úterý 20. 8., mohl dostavit kolem 16. hodinu na Správu spojů. Když ing. Junek v ono úterý do Hoffmanova úřadu dorazil, bylo zde již velké množství lidí a ing. Hoffman dal najevo, že nyní nemá na rozhovor čas. Odeslal ing. Junka pryč s tím, že se má později ozvat telefonicky. Ve večerním telefonátu však sám plánované setkání odvolal.

Téhož dne (v úterý 20. 8.) před polednem byl programový náměstek ústředního ředitele rozhlasu dr. Rostislav Běhal povolán na sekretariát Čestmíra Císaře, kde dostal důvěrnou informaci o tom, že se odpoledne bude konat zasedání ústředního výboru KSČ. Na něm se (podle této informace) skupina protireformních členů ÚV pokusí vyvolat hlasování a odvolat Dubčekovo vedení, zrušit platnost tzv. Akčního programu a zabránit svolání XIV. sjezdu strany, který byl naplánován na září. Pokud by se tento scénář naplnil, hodlal A. Dubček vystoupit na veřejném mítinku, který měl být svolán na Staroměstské náměstí. Dr. Běhal dostal za úkol uvést techniku rozhlasu do pohotovosti a zajistit přímý přenos ze Staroměstského náměstí.

Dr. Běhal se vrací do rozhlasu a informuje o tomto pokynu šéfredaktora zpravodajství *ing. Jiřího Kmocha*, vedoucího domácího zpravodajství Karla Lánského a Josefa Havlíčka, vedoucího ústředního technického provozu.

(Je třeba dodat, že dr. Běhal v tu chvíli vystupoval jako nejvyšší představitel rozhlasu, protože nedávno jmenovaný ústřední ředitel *Zdeněk Hejzlar* byl toho dne služebně v Bratislavě. Jednou z nezodpovězených otázek zůstává, zda si tento termín pro návštěvu bratislavského rozhlasu zvolil sám, či zda načasování právě na toto datum nasměroval někdo jiný se záměrem odvést Hejzlar v kritický den mimo Prahu.)

Technika i redakční týmy byly vzápětí uvedeny do pohotovosti. Ze zpravodajských redaktorů byli přítomni *Jeroným Janiček*, *Věra Štovičková*, *Jiří Dientsbier*. Poslední dva jmenovaní byli určeni jako reportéři pro plánovanou manifestaci na Staroměstském náměstí. Kolem 19. hodiny se dostavil také *Karel Jezdinský*. Během celého odpoledne se však nic nedělo, z ÚV žádné informace nepřicházely. Po 19. hodině, tedy v čase, kdy bylo zřejmé, že se zamýšlený mítink s největší pravděpodobností neuskuteční, rozhlasové vedení rozhodlo (ve výše uvedeném složení) o zrušení pohotovosti. Kromě běžné služební posádky se ostatní rozhlasoví pracovníci rozešli do svých domovů. Kolem 21. hodiny odešel domů také dr. Běhal. Všichni však měli zůstat na dosah u telefonů.

Po 22. hodině ho však na domácí telefon zavolal ing. Hoffmann a žádal ho, aby se dostavil na Správu spojů. Hoffmann se Běhalovi omluvil, že pro něj nemůže poslat auto, protože to v tuto chvíli jede pro *Karla Hrabala*, tehdejšího náměstka ústředního ředitele pro zahraniční vysílání. Dr. Běhal stačil ještě o neobvyklém pozvání informovat telefonicky *Jiřího Kmocha* a připravit ho na možnost, že bude vyhlášena další pohotovost.

Když po 23. hodině dorazil dr. Běhal do budovy Ústřední správy spojů, byla u ing. Hoffmanna už řada dalších osob. Celkem zde bylo asi 20–30 lidí, mezi nimi *Miloš Marko*, někdejší ústřední ředitel

Čs. rozhlasu, *Pavel Auersperg*, zástupce KSČ v časopise *Otázky míru a socialismu*, *Miloš Vacík*, místopředseda ÚV Národní fronty. Hoffmann Běhala odvedl do vedlejší místnosti, kde seděl pouze jediný člověk: *Karel Hrabal*. Hoffmann vzápětí Běhalovi sdělil, že touto dobou přistávají na ruzyňském letišti letadla a že země je obsazována vojsky zemí Varšavské smlouvy.

Vzápětí Hoffmann programovému náměstkovi oznámil, že je nezbytné, aby se spolu s *K. Hrabalem* (ten do debaty nezasahoval, byl už zřetelně informován dříve) odebrali do rozhlasu a zajistili odvysílání zprávy, kterou v průběhu času dostanou. Hrabal prý už odvysílání předběžně zařídil v zahraničním vysílání, nyní bylo třeba, aby totéž zorganizoval Běhal ve vysílání domácím. Bylo evidentní, že půjde o vyjádření, které se pokusí okupaci legalizovat, odůvodnit.

Následovala bouřlivá diskuse, v níž dr. Běhal odmítl příkaz vyplnit. Hoffmann dal najevo, že s touto variantou počítal a sdělil, že v tom případě se úkolu ujme *Miloš Marko*. Vyslovil navíc hrozbu, že pokud by se ze zpravodajství mělo ozvat něco jiného nežli oficiálně doručená zpráva, dá příkaz k vypnutí vysílačů. Poté, co dr. Běhal opětovně odmítá splnit úkol, ponechává ho Hoffmann samotného v místnosti (v domnění, že mu nebude dovoleno odejít, setrval tam dr. Běhal několik nočních hodin, nežli ho Hoffmann propustil). To už ale Hrabal a Marko odjeli do rozhlasové budovy.

Jiří Kmoch ještě před jedenáctou hodinou večerní stihl svolat do rozhlasu řadu zpravodajců (jako prvního zavolal vedoucího vnitropolitické rubriky *Karla Lánského*) a techniků, mezi nimi i *Josefa Havlíčka*. (Zprávu o tom, že hranice překročila vojska zemí Varšavské smlouvy dostal *Jiří Kmoch*, stejně jako řada dalších redaktorů, telefonicky od vedoucího zpravodajské směny *Miroslava Zázvorky*.)

Josef Havlíček vzpomíná, že při příchodu do rozhlasu si ve vratnici všiml přítomnosti *Miloše Marka*. Vzápětí ovšem ihned spěchá na tzv. galerii, do technického centra s hlavním přepojovačem pro odbavování veškerých programů prostřednictvím rozhlasové ústředny (je to služebna spojů) do jednotlivých rozhlasových vysílačů a krajských studií. Uvědomil si, že je v tu chvíli nezbytné zajistit, aby spoje nevypnuly vysílání ve dvě hodiny po půlnoci, kdy vysílání pravidelně končilo. Vedoucí směny na galerii *Otto Urban* tedy zavolal na rozhlasovou ústřednu a dohodl, že konec vysílání bude posunut. Požadavek byl ze strany spojů potvrzen a jeho splnění přislíbeno.

Dříve nežli zrekapitulujeme okolnosti prvních odvysílaných zpráv o okupaci, všimněme si činnosti oné skupinky lidí, kteří do rozhlasu přišli na pokyn *Karla Hoffmanna*.

Karel Lánský vzpomíná: „*S Markem* přišel *Miloš Vacík* a doprovod několika příslušníků Státní bezpečnosti. *Marko* střídavě tvrdil, že přišel z pověření *Dubčeka*, pak zase, že mu volal *Hejzlar* z Bratislavy... *Marko* se usadil v kanceláři programového náměstka, střídavě u něho seděli *Jiří Kmoch*, *Igor Kratochvíl* nebo já s dalšími, abychom zjistili jeho záměry, případně znemožnili realizovat zatím neznámé plány... V každém případě se nakonec o nic nepokusil.“

Přítomnost a činnost Miloše Marka v rozhlasové noci z 20. na 21. srpna 1968 je ve vzpomínkách téměř všech pamětníků opředena pouze dohadem. Je zřejmé, že sem byl vyslán Karlem Hoffmannem evidentně s tím, aby zajistil odvysílání prookupantského stanoviska, které měla dodat konzervativní část ÚV KSČ. Vycházel zřejmě z předpokladu, že přijde do rozhlasu, kde najde jen tu nejnútnejší posádku a tu přiměje k odvysílání čehokoli, co jí předloží. Když však do budovy na Vinohradské třídě dorazil, byly tam tou dobou už na dvě stovky lidí. Je velmi pravděpodobné, že v tuto chvíli svoji misi vzdal.

Podle svědectví řady přímých účastníků oněch pohnutých hodin projevoval M. Marko (jakkoli nevycházel z kanceláře náměstka Běhala) neustálou snahu domluvit se s kýmsi po telefonu... „*Stále byl s někým ve spojení, a dokonce i když začaly létat do oken střely a na nároží Vinohradské a Balbínovy ulice vybuchl tank a sypala se okna, neopustil telefon, stál si ho pod stůl, lezl pod stolem po čtyřech a telefonoval. Proč se tam stále zdržoval, když věděl, že ho nikdo nerespektuje?*“ (Tak vzpomíná na Markovo počínání dr. Běhal, který se pozdě v noci, poté, co byl propuštěn z budovy Spojů, do rozhlasu opět dostavil.⁴⁾

Všichni svědci potvrzují, že jediné pokyny, které Marko udílel lidem v okolí, směřovaly ke snaze svolat vedení. Z konkrétních osob, s nimiž se chtěl kontaktovat, uváděl nejčastěji jméno Karla Hrabala. Ten však, jakkoli se účastnil podvečerní porady na Spojích, jakkoli byl Hoffmannem vyslán spolu s Markem ke splnění téhož úkolu, se ze scény vytratil. Svolal si ce ještě vedoucí sekci úseku, za který zodpovídal (Hrabal v té době vedl zahraniční vysílání), sdělil jim, že přijde důležitá zpráva a potom zmizel. „*Ztratil se, nikdo nevěděl, kde byl, a neví se to dodnes. Objevil se teprve po odvysílání prohlášení prezidenta a Národního shromáždění. Do té doby nedal nikomu žádné pokyny.*“⁵⁾

Nabízí se tu jistý výklad Markova jednání. Je dostatečně známo, že součástí okupačního scénáře byla představa rychle provedeného vládního i stranického převratu, přehlasování a svržení Dubčekova stranického vedení a ustavení tzv. „*dělnicko-rolnické vlády*“, k němuž mělo dojít okamžitě poté, kdy první tanky vjížděly do Prahy. Jak známo tento scénář (ať už vznikl v hlavách oné skupiny představitelů ÚV KSČ, kteří se podepsali pod zvací dopis, či to byl plán Moskvy – nejpravděpodobnější je teze o úzké kooperaci obou složek) v zárodku ztroskotal. Byl v tom nesporně naprosto mylný psychologický odhad o společenské atmosféře, která se u nás v průběhu jara vyvinula (u sovětského vedení jde o omyl vcelku pochopitelný, protože na naši situaci aplikovalo své dlouholeté zkušenosti s poslušností vlastního obyvatelstva, které se dařilo poměrně snadno držet na uzdě silou). Všechna historická hodnocení prvního efektu okupace se shodují v tvrzení, že šlo o akci neobyčejně zfušovanou. („*Jednotné vystoupení a mimořádně vysoká účast české a slovenské občanské společnosti v zápase za nezávislost země proměnily vojenské vítězství Kremle v jeho politickou porážku. „Zdravé síly“ zůstaly zcela izolovány a neodvážily se uchopit moc ani ve stínu sovětských tanků*“⁶⁾.)

Hovoříme-li o připravovaném scénáři, je třeba vzít v úvahu, že se nepochybně nesoustředil pouze na otázku pučistického převzetí moci, ale že zcela jistě zahrnoval i ovládnutí sdělovacích prostředků. Důležitost fungování a působení tisku, rozhlasu a televize si strůjci tohoto plánu velmi dobře uvědomovali – viz Brežněvův požadavek na znovuzavedení cenzury při schůzkách v Čierné a v Bratislavě. Je proto velmi pravděpodobné, že organizátoři chystaného převratu měli v záloze připraveno i několik lidí z okruhu rozhlasových pracovníků, kteří dostali za úkol zajistit vysílání, jež by hovořilo ve prospěch chystané dělnicko-rolnické vlády. Dnes už se asi sotva najdou doklady, které by potvrdily, zda tomu tak doopravdy bylo, tím méně pak kdo všechno měl tuto skupinu tvořit. Jisté je, že jejich šéfem se měl stát Miloš Marko. V okamžiku, kdy připravený plán ztroskotl na samém začátku, kdy bylo jasné, že žádná prookupační vláda nevznikne, zůstal Marko v roli organizátora „*vzdorovysílání*“ v pracovně programového náměstka sám jako příslovečný kůl v plotě, opuštěn i těmi, kteří s ním měli úzce spolupracovat (např. Karlem Hrabalem).

Když bylo jasné, že ze strany Markovy skupiny nehrozí žádné nebezpečí, soustředili se redaktoři přítomní v tu dobu v rozhlasové budově na přípravu odvysílání stanoviska ÚV KSČ, které (jak se dozvěděli z telefonátů s Dubčekem, Smrkovským a Mlynářem) stranické vedení chystalo. Text stanoviska stále nepřicházel a tak zhruba od 1.30 (tedy už 21. srpna) začal rozhlas (ústí hlasatele *Vladimíra Fišera*) vysílat na stanici Praha a na všech připojených vysílačích upozornění, aby posluchači nevypínali přijímače, aby probudili své sousedy a vyčkali důležité informace, která se v brzké době objeví ve vysílání.

Prohlášení ÚV KSČ se posléze dostalo do rozhlasu (Zdeněk Mlynář je po telefonu nadiktoval stenografce) a těsně před druhou hodinou je Vladimír Fišer začal číst. Jenomže přečetl několik slov a vysílače zmlkly. Karlu Hoffmannovi se podařilo splnit hrozbu a signál středovlnných vysílačů nechal vypnout. Zatímco tedy pro většinu posluchačů hlas V. Fišera zmlkl po několika slovech, kompletní znění zprávy si mohli v tuto noční chvíli vyslechnout pouze posluchači rozhlasu po drátě. (Rostislav Běhal byl v tom okamžiku ještě stále v budově Správy spojů a ve své vzpomínce přináší svědectví o tom, jak Karel Hoffmann v rozčilení vyžadoval informaci, kdo řídí rozhlas po drátě a kdo je odpovědný za to, že jeho vysílání neskončilo. – Oním odpovědným byl však přirozeně on sám, protože vysílání rozhlasu po drátě spadalo plně do kompetence Ústřední správy spojů. Tuto okolnost si ovšem neuvědomil.)

Zatímco celý text provolání „*Všemu lidu Československé socialistické republiky*“ šířil kolem druhé hodiny v noci pouze rozhlas po drátě, ve vinohradské budově probíhala usilovná snaha zjistit, proč došlo k vypnutí vysílačů, především však snaha dostat je všechny znovu do provozu. Toto úsilí popisuje Josef Havlíček.

„*Na dispečinku radiokomunikací se mi představil jakýsi pan Miškovský. Zeptal se, jestli mám vůbec nějaké oprávnění takové věci vyšetřovat.*“

Tento pan Miškovský se svěřil, že k vypnutí došlo na příkaz ing. Hoffmanna a že není oprávněn příkaz porušit. Ing. Havlíček se ho pokoušel přesvědčit, aby vysílače opět zapnul, ale zpočátku marně. Zpravodajové se tedy po složitém úsilí telefonicky zkontaktovali s představitelem ÚV – podařilo se jim sehnat Josefa Smrkovského. V rozhovoru, který technici natočili z telefonu, se Smrkovský obrací na celé vedení Ústřední správy spojů a důrazně oznamuje, že skupina kolem K. Hoffmanna nemá žádné oprávnění jakkoli omezovat rozhlasové vysílání, že jde o protiústavní činnost a že se z těchto skutečností bude K. Hoffmann zodpovídat. Teprve pod vahou tohoto argumentu souhlasil Miškovský s tím, že vysílače Spojů opět uvedou do provozu. (Vyžadoval ovšem, aby záznam rozhovoru s J. Smrkovským byl odvysílán.)

Zprovoznění vysílačů trvalo ovšem déle – teprve mezi čtvrtou a pátou „oživily“ všechny ty, které nebyly dosud obsazeny okupačními vojsky. (Obsazena byla např. už Bratislava a některá krajská studia.) Z hlavních vysílačů fungovaly všechny – včetně VKV.

Už v těchto nočních hodinách, ve kterých probíhal především boj techniků o zprovoznění vysílačů, bylo zřejmé, že obyvatelstvo vysílání rozhlasu – při překotném vývoji situace – bytostně potřebuje. Vzápětí po přerušení signálu se občané zachování tohoto (v tuto chvíli jediného) zdroje informací spontánně dožadovali.⁷⁾

V onom podrobném popisu událostí, které se odvíjely v dramatické noci z 20. na 21. srpna 68, postupme k hodinám ranním. (Děni se vyvíjelo překotně, není proto divu, že se jeho sledu věnujeme v této fázi téměř minutu po minutě. Podobných situací, které by si vynucovaly stejně detailní přístup, není v ostatních etapách vývoje rozhlasu – dodejme „naštěstí“ – mnoho.)

„O tom, co činit, se asi jednalo na jiné úrovni – Běhala, Lánského, Kmocha, Kratochvíla. Zdůrazňuji proto, že to, co se stalo v půl páté ráno, že jsme se ozvali a mohli vysílat, je zásluhou těchto lidí, protože, jak už to bývá, dějiny dělá několik málo rozumných lidí, i když přitom samozřejmě musí pomáhat stovky a tisíce dalších“ (Karel Jezdinský⁸⁾).

Věra Štovičková, Jaroným Janiček, Karel Jezdinský a redaktoři zpravodajské směny začali od půl čtvrté připravovat ranní vysílání. V půl páté vysílače skutečně naskočily a vysílání bylo zahájeno. Kromě základních informací bylo okamžitě – a pro většinu obyvatel poprvé v celém znění – přečteno stanovisko ÚV KSČ odsuzující vstup cizích vojsk na naše území.⁹⁾

Kromě několikerého čtení prohlášení se ve vysílání od prvních chvil ozývají výzvy ke klidu, k nástupu do práce, disciplíně a uvážlivosti. Od samého rána začaly do rozhlasu docházet (telefonicky a telegraficky) rezoluce a stanoviska, které vyjadřovaly naprosto jednoznačnou podporu stanovisku ústavních orgánů. Představitelé mnohých institucí a dílčích stranických organizací zasedali už v noci a nyní do rozhlasu okamžitě zasílají jednoznačné projevy odporu proti okupaci a podpory Dubčekovu vedení. Objevují se první volání po okamžitém svolání XIV. sjezdu KSČ. Tyto informace se neprodleně dostávají do vysílání.

Současně však – těsně před 5. hodinou – se poprvé na vlně 210 metrů ozve ilegální vysílač, který se hlásí pod názvem „Vltava“, a špatnou češtinou a slovenštinou začíná šířit prohlášení agentury TASS a další informace, které mají za úkol politicky podpořit akt okupace a předkládají tuto agresi jako projev „bratrské pomoci“. Vysílačka, působící kdesi v okolí Drážďan, nabídne jako jedno z prvních stanovisek provolání vrchních velení pěti zemí, podílejících se na agresi, adresované Čs. lidové armádě s výzvou, aby se nedala zneužít provokatéry a aby byla připravena k společné akci proti všem útokům na socialistické vymoženosti. Vysílání Čs. rozhlasu na její působení upozorní poprvé v 5 hodin a 11 minut a poté pravidelně varuje: „...*upozorňujeme posluchače, že s Československým rozhlasem nemá toto vysílání nic společného.*“

Kolem šesté hodiny ráno Československý rozhlas odvysílal osobní vzkaz Alexandra Dubčeka, ve kterém se obracel na všechny pracující, aby nastoupili na svá pracoviště. Ve zprávách v šest hodin zazní informace o tom, že cizí letadla nad Prahou shazují letáky, v jejichž textu je za legálního prezidenta ČSSR označován Antonín Novotný.

Sled dalších minut vysílání uvedme jen heslovitě: mezi půl sedmou a sedmou hodinou byly vysílány následující informace:

- V 6 hodin a 40 minut je vysílána výzva členů předsednictva Národního shromáždění Zedníka, Žiaka a Poledňáka všem členům předsednictva Národního shromáždění, aby se dostavili na zasedání
- zpráva z pražského Karlína, kde se občané vydali po ulici vstříc tankům – další výzva všemu lidu, aby zachoval klid a čelil obsazení pasivní rezistencí
- dementování zprávy o tom, že redakce Rudého práva je obsazena – naopak – redakce pracuje a rotačky jsou v provozu
- opakování výzvy ke klidu, s důrazem na snahu vyvarovat se všech střetů a konfliktů s ozbrojenou mocí, apel na to nezavdat příčinu k eskalaci násilí
- výzva k mládeži, aby zachovala klid a neprovozovala násilí
- výzva vládních orgánů k obyvatelstvu, aby zbytečně nevycházelo do ulic a pokud možno setrvalo na svých pracovištích
- informace OV KSČ Praha 2 se žádostí, aby bylo okamžitě svoláno pokračování městské konference KSČ a aby byl svolán mimořádný XIV. sjezd KSČ
- informace o tom, že právě začala vysílat Česká televize (kolem 7. hodiny).

Mezitím už ovšem také přicházely zprávy o prvních zastřelených, o střetech okupačních vojsk s civilisty. Úkolem všech, kteří v tuto chvíli tyto zprávy zprostředkovali posluchačům, bylo především zabránit dalším tragédiím, dalším akcím, které by evidentně zmateným a dezorientovaným vojákům na tancích daly záminku ke střelbě a násilí.

V té době se ovšem kolem budovy rozhlasu na Vinohradské třídě začala situace zotřovat. Před

7. hodinou se ruské tanky – po peripetii na horním konci Václavského náměstí, kde vojáci rozstříleli fasádu Národního muzea v domnění, že útočí na rozhlas – pomalu sunuly k rozhlasové budově. V postupu jim bránil dav lidí, z něhož občas vyletovaly kameny a jiné předměty. Nebezpečí konfrontace těžké vojenské techniky s neozbrojeným davem hrozivě narůstalo. Vojáci začali střílet do vzduchu, do oken rozhlasu a protějších budov (stopy po střelách zůstávají na fasádě domu číslo 17 na Vinohradské třídě stále patrné i po více než 30 letech).

Citujme osobní vzpomínku Jiřího Dienstbiera na tyto okamžiky:

„Vyšel jsem na balkon a všiml si, že tanky, před tím rozestavěné, se nad vinohradským tunelem řadí do kolony. Také živá barikáda pochopila, že teď to může být vážné. Lidé zmlkli a podvědomě se tiskli k sobě, jako by tím mohli čelit tunám oceli. Tanky vyrazily, řidič prvního na okamžik zaváhal, ale pak se pomaličku znovu rozjel. Začal jsem křičet: ‚Rozestupte se a otočte se k nim zády.‘ Ti, kteří mě slyšeli, se rychle tlačili k chodníkům. Ostatní bleskurychle pochopili. Během několika vteřin se barikáda rozdělila na dvě ještě těsnější zátky na obou stranách ulice. Tanky pomaličku projížděly vzniklým průduchem. Dvacetiletí kluci za jejich řízením splnili rozkaz a nemuseli zabíjet. Za těch pár hodin v Československu už pochopili, že s jejich rozkazy je něco v nepořádku.“¹⁰⁾

Tuto situaci ve své strojopisně zaznamenané vzpomínce zpřesňuje Rostislav Běhal: *„Když bylo zařízení (mikrofon a reproduktor pro komunikaci se shromážděnými občany, pozn. aut.) umístěno na balkon a uvedeno do chodu, pronikl však, myslím, jako první k mikrofonu redaktor Volný a začal hovořit něco o generální stávce. Odtáhl jsem ho pryč od mikrofonu a vystrčil Dienstbiera. Ten skutečně promluvil v tom duchu, který jsme zamýšleli, a vyzval lidi jménem vedení strany a rozhlasových pracovníků k odstranění barikád. Lidé ovšem neuposlechli.“*

Další tanky se k rozhlasové budově začaly valit z horní části Vinohradské třídy, kam se dostaly Italskou ulicí. Dav lidí se opět pokusil postavit jim do cesty barikádu z aut, nákladních vozů, tramvajů. Vojáci rozpoutali divokou přestřelku z kulometů a samopalů. Okna rozhlasu se začala tříštit. Kdosi mezitím prorazil nádrž jednoho tanku a ten začal hořet. Požár posléze zachvátil i budovu nad rozhlasem. Jsou první ranění, posléze i mrtví. (Ve 12.30 – po obnovení vysílání – sděluje Čs. rozhlas tuto zprávu: *„...pražská záchranná služba informovala, že v nemocnici do této chvíle je 25 raněných od rozhlasu, z Klárova a Václavského náměstí. Zranění byli střelnou zbraní. Jsou již také mrtví.“*)

Celková bilance dramatického střetu v okolí rozhlasu dne 21. 8. byla tato: při střetu s okupačními vojsky na místě zahynulo či na následky zranění posléze zemřelo 15 lidí.

Zatímco se na ulici před rozhlasem odvíjely tyto události, které svou dramatickostí neměly daleko k hrůzám válečných výjevů, neméně vzrušené dění panovalo uvnitř rozhlasové budovy.

Jakkoli jsme až dosud z aktérů nočního dění ve Vinohradském rozhlasu jmenovali pouze několik

osob (vedoucích pracovníků, zpravodajů a techniků) je dlužno zmínit, že do ranních hodin se na svá pracoviště dostavilo kolem dvou set rozhlasáků... „...Přišli nejen redaktoři ze zpravodajství, ale také z ostatních redakcí, přišli technici, techničky, jak se dozvěděli, co se děje, spěchali do rozhlasu, takže nebyl žádný problém sehnat lidi, ale naopak jim vysvětlit, že pro všechny není zatím práce,“ vzpomíná Josef Havlíček. Jeho líčení událostí použijme i pro ilustraci dalších chvil, jakkoli na to, co se v prostorách rozhlasové budovy v oněch momentech dělo, vzpomínali s odstupem snad všichni, kteří zde byli. (Bez přehánění lze říci, že pro všechny, kteří se stali aktéry těch okamžiků, se noc z 20. na 21. srpna 68 stala jedním z nejpohnutějších okamžiků jejich života – potvrzují to svědectví zaznamenaná v dotaznících, které rozhlasový útvar APF rozeslal velkému množství rozhlasových pamětníků v souvislosti s přípravou této práce.)

Následně citované vzpomínky Josefa Havlíčka svědčí nejen o postupu představitelů okupačních vojsk uvnitř rozhlasu, ale jsou současně svědectvím o obratnosti a umu, který prokázali především techničtí pracovníci. Především díky nim rozhlasové vysílání v tuto nesmírně důležitou chvíli pokračovalo (téměř) bez přerušení.

„Hlavní vchod do budovy byl zatarasen, zevnitř byly narovnané pytle s pískem. Kdo se chtěl v tu dobu ještě dostat do rozhlasu, musel se dobývat přes garáže z Balbínovy ulice, nebo z ulice Římské, kde býval gramoarchiv.“

Asi v půl osmé jsem byl „na hledačce“, abych okamžitě přišel na hlavní přepojovač. Tam už na mě čekali tři muži. Dva jsem poznal v noci, kdy je přivedl Hejda (velitel rozhlasové jednotky milice – pozn. aut.), ten třetí, štíhlý, v šedém obleku, žádal osádku hlavního přepojovače, aby okamžitě přerušila vysílání. Otta Urban (vedoucí směny na tzv. galerii) prohlásil, že tam je od toho, aby vysílání šlo a ne aby nešlo. Ptal jsem se toho třetího, kterého jsem dosud neviděl, jaké má pověření. Prohlásil, že je z vnitra, že mi žádné pověření dávat nebude a že mi nařizuje okamžitě vypnout vysílání. Vysvětlil jsem mu, že ani já o tom nemohu rozhodnout, protože vysílání je podřízeno v tuto chvíli celé naší politické garnituře, která požaduje, aby vysílání šlo trvale dál.

Všiml jsem si, že ti dva další stáli v pozoru, čili že to byli zřejmě jeho podřízení, a tak mi bylo jasné, že všichni jsou z vnitra, že sem byli dopraveni už v noci za tímto účelem, pouze jim asi organizace někde selehala.

Jejich velitel křičel, že mi nařizuje ukončit okamžitě vysílání a když to neuděláme, že si najdou jiné prostředky, jak to ukončit... Slíbil jsem, že si jen něco prověřím a pak už vysílání zastavíme.

Ve zpravodajství mi řekli, že Rusové jsou už v hale, že už se do budovy dostali, takže během 5–10 minut budeme muset stejně vysílání zastavit. Dohodli jsme se, že pokud to půjde, budeme vysílat, pak se dá z režie operativního pracoviště hymna a po ní skončíme. S tím jsme se rozešli.

Šel jsem pomalým krokem dolů zadním schodištěm, pod studiem 6 se v prostoru mezípatra dobývali vojáci z jedné místnosti ven, byla zavřená. Asi se

tam dostali po žebříku z vedlejší parcely po střeše z parkoviště autoprovozu. Slyšel jsem, jak tloučou pažbami do dveří. Měl jsem obavu, že se budou chtít prostřílet a tak jsem rychle odskočil od dveří a utíkal na galerii. Tam dotyčný chlapík v šedém obleku volal: „Tak kdy to ukončíte?“

Zatelefonoval jsem na operativní pracoviště, aby dali hymnu. Po sjetí komentáře šla hymna, ten člověk po prvních akordech odešel s tím mladším. Třetí si sedl a čekal. Sám jsem si myslel, že vysílání končí. Na chodbách začali běhat sovětsí vojáci, a když jsem přišel do druhého patra, ptal se mě – Jiří Dienstbier nebo Igor Kratochvíl – jestli bychom ještě jednou, dvěma větami mohli do vysílání vstoupit. Vysílače byly ještě najeté a tak se tam daly ještě dvě, tři zprávy a znovu hymna. Tím se stalo, že jsme ještě třikrát vstoupili do vysílání, posluchači z toho měli asi dramatický zmatek...

Běžel jsem znovu do zpravodajství, na chodbě chytil Karla Lánského a říkám: „Bylo by účelné najet to vysílání znovu, ale někde jinde.“

...V tu chvíli jsem samozřejmě nevěděl přesně jak, ale za pokus to stálo. Rychle jsme se dohodli s Milošem Junkem o situaci a zda by nebylo účelné vysílat přes Pěčko.⁽¹²⁾

Miloš Junek, třebaže byl v předchozích okamžicích jen o pár metrů dál, prožil setkání se zástupci ruského vojska.

„...ve druhém patře u páternosteru šla proti mně skupina sovětských vojáků, jeden v hodnosti podplukovníka a s nimi šel i náš technik Luboš Šimek. Podplukovník chtěl mluvit s ředitelem. Některý z rozhlasových pracovníků ukázal na mě. Podplukovník se postavil do pozoru, oznámil, že přichází jménem Varšavské smlouvy, že jejich úkolem je zastavit vysílání. Pak chtěl, abych ho odvedl tam, odkud se vysílá. Mně nezbylo, než ho tam odvést s ohledem na přítomnost našeho technika. Operativní pracoviště bylo už v té době vypnuté. Jeden voják z jeho ochranky vytáhl bajonet, aby odřezal šňůry, které tam viděl. Odstrčil jsem ho, vypnul jsem hlavní vypínač, zhaslo světlo, tím se uklidnili. U dveří zůstala stráž, velitel odešel.“

...Na chodbě jsem konečně potkal Josefa Havlička. Návrh, aby se aktivovalo „Pěčko“, jsem vzal na vědomí, ale jen jako přípravnou fázi, protože bylo vázáno na příkaz ústředního ředitele.⁽¹³⁾

Závěrečné minuty ranního vysílání, kdy slova komentátorů a několikrát opakovaná státní hymna byly podmalovány střelbou ze samopalů, zůstanou asi nesmazatelně vryty do paměti všech, kteří ho byli svědky... Zde jsou poslední slova, která těsně před devátou hodinou ranní (před dvouhodinovým přerušáním vysílání) pronesl z vinohradského operativního pracoviště Igor Kratochvíl:

„Vážený přátelé, pokud mne ještě slyšíte, prosím vás znovu jménem pracovníků rozhlasu, nedělejte nic, co by vedlo ke zbytečnému krveprolití, vyčkejte, až se ozve naše legální vláda, ústavní činitelé. Nepomůžeme současné situaci tím, že budeme vytvářet barikády, eventuálně dělat další věci, které by vedly ke srážce, která v současné době nemá žádný smysl. Vedla by pouze k obětem, které nikdo nechce, aby padly zbytečně. Prosím tedy znovu, přátelé,

uklidněte se, rozejděte se, nemá to v současné chvíli u nás před rozhlasem žádný smysl. Děkuji vám.“⁽¹⁴⁾

S ohledem na mimořádnou dramatickост popisovaného dění, uvedme ještě několik citací přímých účastníků.

Karel Jezdinský: „Odšroubovali mikrofon pomocí bajonetu a vykazali nás ze studia do zadního traktu rozhlasové budovy. Začali jsme s některými diskutovat. Důstojník, s kterým jsem hovořil, mi tvrdil, že budovu neobsazují, že pouze čekají na příchod vlasteneckých vojsk. Minul tím naše ‚vlastenecká vojska‘. Přeřezávali kabely od telefonů, některé úplně zbytečně. Ale brzy jsme zjistili, že na některé zapomněli.“⁽¹⁵⁾

Karel Lánský: „Celý 21. srpen jsem prožil v budově na Vinohradské. Ta byla sice obsazena vojáky, ale mohli jsme se poměrně volně pohybovat. Bylo zřejmé, že z ústřední budovy bude možné vysílat jen krátce. Díky obrovské aktivitě a obětavosti spojových a rozhlasových techniků byla další rozhlasová pracoviště bleskurychle proměněna na náhradní studia a spojena s vysílači.“

Opět stručně, jen v bodech a ve výběru si připomeňme, jaké zprávy a informace v průběhu tohoto dění před rozhlasem a v jeho budově rozhlas vysílal:

- výzva občanům Prahy, kteří se shromažďují zejména před budovou rozhlasu, aby se rozešli a zachovali klid a rozvahu
- oznámení, že se svolává mimořádné zasedání Čs. strany socialistické
- prosba, aby občané nestavěli barikády, oznámení, že došlo k prvním srážkám s okupačním vojskem
- výzva všem členům Svazu protifašistických bojovníků, aby se dostavili v 8.00 na společnou schůzi
- zpráva z vysočanského závodu ČKD, že je zde klid a většina pracujících nastoupila do práce
- informace o tom, že před rozhlasem stojí 6 tanků, není jisté, jak dlouho bude ještě možno vysílat
- informace o pohybu okupantských jednotek před budovou rozhlasu – o střelbě do oken rozhlasu a okolních domů
- ÚV ČSM svolává mimořádné zasedání do budovy na náměstí Maxima Gorkého
- ministerstvo zahraničních věcí žádá Čs. rozhlas, aby několikrát opakoval, že tato okupace je neoprávněná. Budova ministerstva je obklíčena vojskem.

Po 8. hodině rozhlas vysílá záznam projevu prezidenta republiky L. Svobody.

V souvislosti s projevem Ludvíka Svobody je na místě zmínit cestu a způsob, jakými se jeho slova do vysílání dostala. Rozhlasovým pracovníkům se ráno ozvali kolegové z televize, že mají prezidentův projev natočen, ale že ho nemohou odvysílat. (Česká televize zahájila svoje vysílání krátce před 7. hodinou ráno, ale s ohledem na to, že translantační stanice, které přenášely signál – zejména stanice na pražském Petříně – byly obsazeny okupačními vojsky, byla televize odkázána na provizorní řešení, které nezajišťovalo kvalitní příjem, resp. umožňovalo příjem pouze v některých oblastech a pro diváky, kteří byli vybaveni nastavitelnými anténami. Na některých televizních kanálech byl šířen signál rozhlasového vy-